

YOZUV KOMPETENTSIYASINING MOHIYATI VA AHAMIYATI

Ziroat Saliyeva Zokirovna

Samarqand davlat chet tillar institute Mustaqil izlanuvchi

+998933455555

e-mail: ziroat.salieva@gmail.com

Samarqand, Uzbekistan

Annotatsiya. *Ushbu maqola yozuv kompetensiyasining mohiyati va ahamiyatiga bag'ishlangan bo'lib, u akademik, kasbiy va ijtimoiy sohalarda asosiy ko'nikma sifatida o'rganilgan. Muallif yozuv kompetensiyasini grammatik aniqlik, leksik boylik, diskursiv va sotsiolingvistik ko'nikmalar, shuningdek strategik fikrlashni o'z ichiga olgan ko'p komponentli tushuncha sifatida tahlil qiladi. Til qoidalarini bilish bilan birga matnni mantiqiy tuzish, auditoriyaga mos uslub tanlash va ma'lumotlarni tanqidiy baholay olish qobiliyatlari orasidagi bog'liqlik ta'kidlanadi. Flower & Hayes, Hyland va Kellogg kabi tadqiqotchilarning ishlariga tayanib, maqolada yozuv kompetensiyasi nafaqat til qoidalarini bilishni, balki kognitiv va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishni talab etishi ko'rsatilgan. O'qituvchilarning ushbu kompetensiyalarni shakllantirishdagi roli, shuningdek zamonaviy texnologiyalarning yozuvni o'rgatish jarayoniga ta'siri alohida e'tiborga olingan. Maqola pedagoglar, tilshunoslar va yozuv kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi bilan qiziqadiganlar uchun foydali bo'ladi.*

Kalit so'zlar: *yo'zuv kompetensiyasi, grammatik aniqlik, diskursiv ko'nikmalar sotsiolingvistik moslashuv, tanqidiy fikrlash, akademik yozuv, tahrir strategiyalari, ta'limda texnologiyalar roli.*

Yozuv kompetensiyasi – bu shaxsning yozma matnlarni yaratish, tahrirlash va baholash qobiliyatidir. Turli olimlar yozuv kompetensiyasiga turlicha ta'rif

berishadi. Masalan, Flower & Hayes yozuvni kognitiv jarayon sifatida ta'riflashsa, Hyland yozuvni ijtimoiy amaliyot sifatida ko'radi. Ushbu tadqiqotda yozuv kompetensiyasi shaxsning o'z fikrlarini aniq, mantiqiy va grammatik jihatdan to'g'ri ifodalash, turli janrlarda matn yarata olish va auditoriyani hisobga olgan holda yozish qobiliyati sifatida tushuniladi [6,91].

Yozuv kompetensiyasi, shunchaki grammatik to'g'rilikka asoslangan qobiliyat emas, balki yozma matnning sifatini belgilovchi bir nechta muhim tarkibiy qismlardan iborat murakkab tushunchadir. Ushbu komponentlar talabalarning yozuv ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega va ularni ilmiy jihatdan tahlil qilish ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi.

Shunday qilib, til bilimi yozuv mahorati uchun zaruriy shart ekanligi haqiqat. Gap tuzilishi, so'z boyligi va sintaktik qoidalarga rioya qilish yozuvning poydevorini tashkil etadi. Grammatik to'g'rilik, so'zlarning ma'nosini teran anglash va ularni gapda o'rinli qo'llash, shuningdek, sintaktik xatolardan xoli bo'lish matnning tushunarli va ta'sirchan bo'lishini ta'minlaydi. Ilmiy dalillar ham shuni ko'rsatadiki, til qoidalariga rioya qilmaslik o'qish jarayonini qiyinlashtiradi va muallifga bo'lgan ishonchni kamaytiradi.

Lekin, til bilimidan tashqari, talaba bir qator boshqa muhim ko'nikmalarga ham ega bo'lishi kerak. Yozayotgan mavzuni chuqur tushunish, tanqidiy fikrlash orqali ma'lumotlarni baholash, auditoriyani aniqlash va ularga mos matn yaratish, fikrlarni mantiqiy tartibda joylashtirish, maqsadga muvofiq uslub va ohang tanlash, hamda tahrir va korrektura qilish kabi ko'nikmalar o'rganuvchi uchun juda muhimdir.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, til bilimi yozuv kompetensiyasining muhim asosi bo'lishiga qaramay, u yakuniy maqsad emas. Yaxshi yozuvchi bo'lish uchun til bilimini boshqa muhim ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirish zarur. Diskursiv kompetensiya fikrni mantiqiy tuzish, abzatslar o'rtasida bog'liqlikni ta'minlash va matnni yaxlit holda yaratish qobiliyatidir. Yaxshi tashkil etilgan matn talabaga fikrlarni osongina tushunishga yordam beradi va matnning

mazmunli bo'lishini ta'minlaydi. Tadqiqotlar diskursiv kompetensiya yuqori bo'lgan talabalarning yozma ishlarida mantiqiy bog'liqlik va izchillik ko'proq bo'lishini ko'rsatadi.

Sotsiolingvistik kompetensiya, yozuvchi sifatida bizning maqsadimizga, mo'ljallangan auditoriyamizga va umumiy vaziyatga eng mos uslubni tanlash qobiliyatimizni ifodalaydi. Bu esa, yaratilgan yozuvning o'z maqsadiga muvofiq va samarali bo'lishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shuni anglash lozimki, turli auditoriyalar turli xil uslub va til talab qiladi. Misol uchun, ilmiy maqola yuqori darajadagi rasmiy uslubda yozilishi lozim bo'lsa, blog post erkin va norasmiy uslubda yaratilishi mumkin. Bu qobiliyatning ahamiyati shundaki, u yozuvimizning ta'sirini sezilarli darajada kuchaytirishga yordam beradi. Tadqiqotlar ham sotsiolingvistik kompetensiyaning yozuvning ta'sirini kuchaytirishda muhim rol o'ynashini tasdiqlaydi. Demak, yozuvchi sifatida uslub tanlashda e'tiborli bo'lish, auditoriya bilan to'g'ri aloqa o'rnatish va o'z maqsadimizga erishish uchun muhim qadamdir.

Strategik kompetensiya yozuv jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun turli strategiyalardan (masalan, lug'atdan foydalanish, matnni qayta ko'rib chiqish) foydalanish qobiliyatidir. Bu yozuvning sifatini yaxshilashga yordam beradi. Yozuv - bu takroriy jarayon bo'lib, matnni qayta ko'rib chiqish va takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar strategik kompetensiya yuqori bo'lgan talabalarning yozma ishlarida kamchiliklar kamroq bo'lishini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, til bilimlari, diskursiv kompetensiya, sotsiolingvistik kompetensiya va strategik kompetensiya yozuv kompetensiyasining asosini tashkil etadi. Ushbu to'rtta kompetensiyani rivojlantirish talabalarning yozuv qobiliyatlarini oshirish va ularni yanada samarali kommunikatorlarga aylantirishga yordam beradi. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishning eng samarali usullarini aniqlashga qaratilishi kerak.

Yozuv kompetensiyasi bir qator muhim tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi.

Avvalo, grammatik to'g'rilik, ya'ni matnda grammatik qoidalarga rioya qilish, xatolardan holi bo'lish muhim ahamiyatga ega. Bu shunchaki qoidalarni bilish emas, balki ularni amalda qo'llay olishni ham nazarda tutadi. Grammatik jihatdan to'g'ri yozuv, fikrning aniq va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, turli mavzularda matn yaratish uchun yetarli so'z boyligiga ega bo'lish, ya'ni lug'at boyligi ham muhim ahamiyatga ega. Lug'at boyligi faqatgina so'zlarni bilish emas, balki ularni to'g'ri kontekstda ishlatishni ham o'z ichiga oladi. So'z boyligi qanchalik keng bo'lsa, yozuv shunchalik rang-barang va ta'sirchan bo'ladi.

Bundan tashqari, matn tuzilishi, ya'ni matnni mantiqiy ketma-ketlikda tuzish, kirish, asosiy qism va xulosa kabi elementlardan to'g'ri foydalanish ham yozuv kompetensiyasining ajralmas qismidir. Matn tuzilishi fikrlarni aniq va tushunarli tarzda ifodalashga yordam beradi. Qolaversa, turli janrlarda (insho, xat, hisobot, taqriz va boshqalar) matn yarata olish, ya'ni janrlar bo'yicha kompetensiya ham muhimdir. Har bir janr o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, talabalar ushbu xususiyatlarni bilishi va ularga moslasha olishi kerak.

Yuqorida sanab o'tilganlarga qo'shimcha ravishda, mantiqiy fikrlash, ya'ni fikrlarni aniq va ishonarli tarzda ifodalash, dalillar keltirish va xulosalar chiqarish yozuvning sifatini oshiradi. Mantiqiy fikrlash yozuvni yanada ishonchli va ta'sirchan qiladi. Va nihoyat, tanqidiy fikrlash, ya'ni matnni tahlil qilish, baholash va o'z fikrini bildirish ham yozuv kompetensiyasining muhim elementidir. Tanqidiy fikrlash talabalarga mustaqil fikrlash va o'z pozitsiyasini himoya qilish imkoniyatini beradi. Shunday qilib, yozuv kompetensiyasi bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ko'nikmalar majmuasini o'z ichiga oladi.

Yozuv kompetensiyasi shaxsning akademik, kasbiy va ijtimoiy hayotida muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yozuv kompetensiyasi yuqori bo'lgan talabalar o'qishda yaxshiroq natijalarga erishadilar, ish joyida muvaffaqiyatli bo'ladilar va jamiyatda faol ishtirok etadilar. Shuning uchun, yozuv kompetensiyasini rivojlantirish ta'limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Yozuv kompetensiyasi, bugungi kunda global miqyosda keng tarqalgan

axborot almashinuvi, ilmiy tadqiqotlar, biznes aloqalari va madaniy o'zaro ta'sirning muhim tarkibiy qismiga aylandi. Yozuv kompetentsiyasining mohiyati va ahamiyatini tushunish, uni rivojlantirish bo'yicha samarali strategiyalarni ishlab chiqish uchun zarurdir.

Flower & Hayes fikriga ko'ra, yozuv kompetentsiyasi deganda, shaxsning fikrlarini aniq, ravon va grammatik jihatdan to'g'ri tarzda yozma shaklda ifodalash qobiliyati tushuniladi [4,125]. Kellogg esa, bu nafaqat so'zlarni to'g'ri yozish va grammatik qoidalarga rioya qilishni, balki fikrni mantiqiy tuzish, turli auditoriyalarga moslashish va maqsadga muvofiq uslubni tanlashni ham o'z ichiga oladi deb ta'kidlaydi [6,74]. Yozuv kompetentsiyasi, shuningdek, mavzuni chuqur anglash, tanqidiy fikrlash va axborotni tahlil qilish qobiliyatini ham talab etadi [7,183].

Yozuv kompetentsiyasining ahamiyati ko'plab sohalarda namoyon bo'ladi. Akademik sohada talabalar o'z bilimlarini namoyish etish, ilmiy ishlar yozish va tadqiqot natijalarini taqdim etish uchun yozuv kompetentsiyasiga muhtojdirlar [5,64]. Professional sohada, xodimlar hisobotlar, elektron pochta xabarlar, taqdimotlar va boshqa hujjatlarni yozish orqali o'z ishlarini samarali olib boradilar [1,10]. Shaxsiy hayotda esa, yozuv kompetentsiyasi o'z fikrlarini aniq ifodalash, boshqalar bilan muloqot qilish va o'zini ifoda etish uchun muhimdir [2,55].

Yozuv kompetentsiyasini rivojlantirish murakkab va ko'p bosqichli jarayondir. Bu jarayon, grammatika va leksika kabi til ko'nikmalarini o'zlashtirishdan tashqari, yozuv jarayonini rejalashtirish, loyihalashtirish, yozish, tahrir qilish va qayta ko'rib chiqish kabi kognitiv kompetensiyalarni ham o'z ichiga oladi.

Elbow fikriga ko'ra, yozuv kompetentsiyasini rivojlantirishda o'qituvchilarning roli muhimdir. O'qituvchilar talabalarga yozuv jarayonini boshqarish, turli yozuv uslublarini o'rganish va o'z yozuvlarini tanqidiy baholashga yordam berishlari kerak [3,156].

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy texnologiyalar yozuv kompetentsiyasini

rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Kompyuterlar, internet va boshqa raqamli vositalar o'quvchilarga axborot manbalariga keng kirish imkoniyatini taqdim etadi, yozuvlarini samarali tahrir qilishga yordam beradi va boshqalar bilan hamkorlik qilishni osonlashtiradi. Ushbu texnologik rivojlanishlar nafaqat yozuv jarayonini soddalashtiradi, balki yozuv ko'nikmalarini rivojlantirish uchun interaktiv va resurslarga boy muhitni shakllantiradi. Shunday qilib, yozuv kompetentsiyasi shaxsning muvaffaqiyati va jamiyatning rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Uni rivojlantirish, ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biridir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Beaufort, Anne. College Writing and Beyond: A New Framework for University Writing Instruction. Utah State University Press, 2000.
2. Brandt, D. (2001). Literacy in American lives. Cambridge University Press.
3. Elbow, Peter. Writing Without Teachers. Oxford University Press, 1973.
4. Hayes, John R., and Linda S. Flower. "Identifying the Organization of Writing Processes." Cognitive Processes in Writing, edited by L. W. Gregg and E. R. Steinberg, Lawrence Erlbaum Associates, 1980, pp. 3-30.
5. Hyland, Ken. Second Language Writing. Cambridge University Press, 2003.
6. Kellogg, Ronald T. The Psychology of Writing. Oxford University Press, 1994.
7. Scardamalia, Marlene, and Carl Bereiter. "The Development of Strategies in Writing." Comprehending Oral and Written Language, edited by Rosalind Horowitz and S. Jay Samuels, Academic Press, 1987, pp. 183-210.
8. Warschauer, Mark, and Richard Kern. Network-Based Language Teaching: Concepts and Practice. Cambridge University Press, 2000